

12. Унінець-Ходаківська В. П. Ринок фінансових послуг Теорія і практика : навч. пос. – Вид. 2-ге, доп. і перероб – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
13. Шарп У., Александер Г., Бейли Дж. Инвестиции. – М. : Инфра-М, 1997.

Чеберяко О. В. Инвестиционные фонды на фондовом рынке.

Рассмотрены сущность и особенности деятельности инвестиционных фондов. Именно инвестиционные институты являются теми финансовыми посредниками, которые запускают механизм фондового рынка, осуществляют перераспределение денежных средств от тех, кто ими обладает, к тем, кто нуждается в дополнительных финансовых ресурсах.

Ключевые слова: институциональные инвесторы, инвестиционный фонд, инвестиционная компания, институты общего инвестирования, паевой инвестиционный фонд, корпоративный инвестиционный фонд, взаимные фонды инвестиционных компаний, венчурный инвестиционный фонд, компания с управления активами.

Cheberyako O. Investment funds at the fund market.

Essence and features of activity of investment funds are considered in the article, which by emission and sale of securities carry out combination of resources of great number of shallow investors, and the incorporated resources are invested in securities, objects of the real estate, va-lyutu and other assets, that does not conflict with the requirements of legislation. Exactly investment institutes are those financial mediators, which start the mechanism of fund market, carry out the redistribution of money resources from those, who owns a money, to those, who requires additional financial resources.

Keywords: institutional investors, investment fund, investment company, institutes of the general investing, ration investment fund, corporate investment fund, mutual funds of investment companies, venture investment fund, company from the management of assets

УДК 330.31:338.434

Шульга О. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

РОЛЬ СУСПІЛЬНОГО ВІДТВОРЕННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Висвітлено історію становлення та розвитку теорії суспільного відтворення. З'ясовано сутність та типи суспільного відтворення, його роль у забезпеченні фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств.

Ключові слова: суспільне відтворення, сільськогосподарські підприємства, фінансова стійкість.

Запорукою успішного вирішення сьгоднішніх проблем у сільському господарстві, в умовах загострення економічної нестабільності у державі, є добре налагоджена система розширеного суспільного відтворення і дієві ринкові механізми фінансової стабілізації господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, їх пристосування та виживання в умовах нестабільності і невизначеності. Загальною основою реалізації цих завдань є теорія розширеного суспільного відтворення, в рамках якої здійснюється трактування змісту і суті економічного кругообігу, генерації капіталу, фінансового механізму.

Значний внесок у розробку та розвиток теорії суспільного відтворення зробили такі західні вчені-економісти, як Ф. Кене, К. Маркс, А. Маршалл, Л. Вальрас,

Дж. Кларк, Й. Шумпетер, Дж. М. Кейнс, М. Фрідман та інші. Серед вітчизняних вчених, які займалися даною проблемою, – М. І. Туган-Барановський, П. Б. Струве, М. І. Бухарін, Є. О. Преображенський, І. І. Лукінов та ін. Дослідженнями у сфері забезпечення стабілізації і фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств займаються П. П. Борщевський, П. І. Гайдуцький, М. Й. Малік, В. Я. Месель-Веселяк, В. М. Онищенко, Б. Й. Пасхавер, М. М. Федоров, В. В. Юрчишин та ін. Однак, дана проблема вимагає подальшого поглибленого вивчення.

Мета статті – дослідити історію становлення та розвитку теорії суспільного відтворення, висвітлити роль суспільного відтворення у забезпеченні фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств.

Як самостійний об'єкт дослідження проблема суспільного відтворення вперше знайшла відображення у роботах видатного французького економіста-фізіократа Франсуа Кене, який у своїй “Економічній таблиці” намагався показати оборот сукупного річного продукту між трьома класами: 1) власниками землі; 2) фермерами як безпосередніми виробниками; 3) промисловим класом (підприємці й робітники).

Заслуга Ф. Кене полягає у тому, що він вперше здійснив поділ суспільного продукту за натурально-речовою формою і за вартістю. Він досліджував виробництво, розподіл, реалізацію і споживання суспільного продукту у безперервному русі, тобто у відтворенні. Ф. Кене сформулював найважливіші принципи відтворення: а) виробничі витрати відтворюють не лише себе, але й чистий продукт (дохід); б) доля чистого продукту (доходу), яка виділяється для нових виробничих витрат у наступному циклі, визначає хід відтворення. Крім того, Ф. Кене встановив необхідність дотримання певної пропорційності співвідношень різних господарських сфер і галузей сукупного суспільного виробництва як цілісного організму [3].

Довгий час після Ф. Кене ідея суспільного відтворення не була предметом досліджень. Лише в умовах формування капіталістичних відносин ідея суспільного відтворення набула подальшого розвитку у роботах Карла Маркса, набувши характеру теорії. Центром уваги К. Маркса стало вивчення природи суспільного продукту як результату суспільного відтворення.

Виходячи із учення Ф. Кене про подвійний поділ суспільного продукту, К. Маркс поглибив аналіз цих сторін прояву суспільного продукту й установив основні закономірності його руху. За вартістю суспільний продукт, як і продукт окремого підприємства, поділяється на три частини: постійний капітал, перемінний капітал і додаткову вартість. За натуральною формою продукт поділяється на дві частини – на засоби виробництва і предмети споживання.

К. Маркс вперше визначив необхідні співвідношення окремих параметрів, які формують умови розширеного відтворення. Він обґрунтував доцільність нагромадження, створення запасів виробничих ресурсів, вважаючи зростання запасів передумовою успіху. Дослідження Маркса продовжив В. Ленін, який встановив чинник темпу розширеного відтворення: виробництво засобів виробництва повинно випереджати виробництво засобів споживання.

Подальший розвиток теорії суспільного відтворення забезпечили представники неокласичного напрямку економічної думки. Вони розробили аспекти механізму функціонування процесу відтворення на макро- і мікроекономічних рівнях, саморегулювання розвитку на основі чинників ринкових відносин і державного впливу на встановлення і підтримку необхідних економічних параметрів, міжгалузевих балансів і національних рахунків, економічного росту, кон'юнктури, трудової

зайнятості, попиту і пропозиції товарів тощо.

Значний внесок у подальший розвиток теорії суспільного відтворення зробили такі вчені-економісти, як С. Г. Струмилін, В. С. Німчинов та І. І. Лукінов, які займалися дослідженнями аспектів державного управління процесом суспільного відтворення.

Так, зокрема, І. І. Лукінов розробив економічні основи стимулювання суспільного відтворення на макро-і мікроекономічних рівнях при одночасному вдосконаленні організаційних форм цього процесу. Цінними є виявлені ним закономірності і структурні зміни у процесі господарського розвитку, галузеві особливості і цикли відтворення з позицій комплексного аналізу дії економічного механізму господарювання; розроблені ним пропозиції впливу на відтворювальний процес економічних інтересів та мотивів, поєднання державного регулювання з механізмами саморегулювання економічних систем під дією товарно-грошових відносин і економічного закону вартості [4].

Сучасна ж економічна теорія суспільного відтворення ґрунтується на принципі побудови потоків (а не запасів), виражаючи відтворення валового внутрішнього продукту як процес створення нової вартості. У свою чергу, процес соціально-економічного розвитку пов'язується з рухом фінансових потоків як запоруки стабільності відтворювального процесу.

Згідно з теорією суспільного відтворення суспільне виробництво знаходиться у постійному русі, проходячи такі стадії: власне виробництво, розподіл, обмін і споживання продуктів і послуг. Усі ці чотири стадії суспільного виробництва, по-перше, взаємопов'язані в єдиному процесі і взаємодіють між собою; по-друге, перебувають у постійному економічному кругообігу. Виробництво має постійно відновлюватись через чотири стадії. Для цього потрібні постійне виробництво, розподіл та обмін продуктів та послуг як особистого, так і виробничого призначення. Процес суспільного виробництва у його постійному повторенні та відновленні називається суспільним відтворенням.

Цей процес вимагає постійного відновлення всіх факторів виробництва: робочої сили, засобів виробництва та природних ресурсів. Так, спрацьовані засоби праці мають бути відремонтовані або замінені на нові, а запаси палива чи сировини повинні бути поновлені.

При цьому велике значення мають кількісні співвідношення між складовими суспільного виробничого циклу. При поновленні виробничого циклу необхідно мати робочу силу і засоби виробництва у певному співвідношенні. Порушення цього співвідношення призводить до зниження ефективності суспільного виробництва.

Відомо три типи відтворення: просте, розширене та звужене. Просте відтворення – це відновлення виробництва у незмінних масштабах щодо кількості та якості виготовленого продукту. Фактори виробництва при цьому залишаються незмінними у кожному наступному циклі виробництва, а весь додатковий продукт повністю використовується на особисте споживання.

Розширене відтворення – це відновлення виробництва у кожному наступному циклі у зростаючому масштабі щодо кількості та якості виготовленого продукту. Для розширеного відтворення у кожному наступному циклі потрібні додаткові ресурси. Основним джерелом їх розширення є додатковий продукт, який не може бути повністю використаний на особисте споживання. Кількісні та якісні зміни факторів виробництва досягаються також за рахунок використання досягнень НТП. Звужене

відтворення характеризується зменшенням величини суспільного продукту.

Процес суспільного відтворення у сільському господарстві має свої особливості. У сільськогосподарському виробництві процес суспільного відтворення завжди переплітається з природним відтворенням. У зв'язку з цим, природні процеси мають значний вплив на результати господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, що впливає на темпи відтворення. Звідси випливає можливість різких коливань темпів нагромадження у сільському господарстві порівняно з іншими галузями.

Так, біологічні процеси протікають за певними законами природи і об'єктивно вимагають пристосування всього ритму виробництва до ритму природи. У сільському господарстві фактично неможливо прискорити виробничий процес, як у галузях промисловості. Звідси повільний оборот капіталу, який зумовлений значним часовим проміжком між часом виробництва і робочим періодом.

Значний часовий проміжок зумовлює таку особливість суспільного відтворення у сільському господарстві, як сезонність виробництва та сезонний характер використання засобів праці та трудових ресурсів. На відтворення в аграрному секторі економіки суттєво впливає родючість землі.

Підсумовуючи вищевикладене, можна виділити наступні особливості процесу відтворення у сільському господарстві:

- 1) цикл виробництва триває, зазвичай, один календарний рік;
- 2) у сільському господарстві основним засобом виробництва є земля;
- 3) сільськогосподарське виробництво у значній мірі залежить від природно-кліматичних умов, що найчастіше діють несприятливо, тому у сільськогосподарських підприємствах значна частина прибутку спрямовується у резервний фонд;
- 4) у сільськогосподарських підприємствах значна частина технічних засобів зазнає фізичного зносу від простою, адже більшість знарядь праці використовується лише протягом короткого періоду (наприклад, збір врожаю);
- 5) у сільськогосподарських підприємствах певна частина сільгосппродукції (наприклад, насіння, худоба) використовується всередині господарства для споживання і не надходить до економічного обороту;
- 6) у сільськогосподарському виробництві переплітаються і взаємодіють технічні, економічні, біологічні і соціальні фактори виробництва.

Хоча, потрібно зазначити, що вплив природних факторів на результати виробництва можна обмежити розвитком продуктивних сил. Йдеться про раціональне використання землі, поліпшення культури землеробства, систематичне впровадження нових технологій, високопродуктивної техніки, досягнень НТП, застосування зональної спеціалізації тощо.

Таким чином, теорія суспільного відтворення є методологічною основою розробки шляхів економічного зростання і забезпечення стабілізації фінансово-економічної діяльності. В умовах нестабільності національної економіки досягнення її стабільного стану означає передовсім подолання падіння шляхом забезпечення переходу від звуженого суспільного відтворення до простого. Останній є передумовою переходу до економічного зростання, що втілюється у системі розширеного відтворення.

Постійність відтворення свідчить про фінансову стійкість процесу суспільного відтворення. З позиції господарюючого суб'єкта першим рівнем стабілізації є досягнення такого стану фінансової стійкості, як самофінансування виробничо-

господарської діяльності суб'єктів господарювання у режимі простого відтворення. Більш високим рівнем фінансово-економічної стабілізації є забезпечення такої стійкості, яка зумовлює поступовий перехід до розширеного відтворення [2, с. 25].

Варто зазначити, що сьогодні у літературі не визначено єдиного підходу до трактування сутності поняття “фінансова стійкість”. Так, наприклад, у працях вчених Є. В. Мних, Г. Г. Старостенка і Н. В. Мірко зазначено, що “фінансова стійкість” є такою економічною категорією, яка “досягається за умови стабільного перевищення доходів над витратами, вільного маневрування грошовими коштами та стійкого економічного зростання і визначається раціональною забезпеченістю потреб підприємства фінансовими ресурсами для ефективної діяльності в ринкових умовах” [5; 7].

Г. В. Савицька стверджує, що “фінансова стійкість – це внутрішня сторона фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільну платоспроможність у тривалій перспективі, в основі якої лежить збалансованість позитивних і негативних грошових потоків, де зовнішнім проявом фінансового стану підприємства є поточна платоспроможність” [6].

Однак ряд авторів все ж визначають фінансову стійкість як основну складову фінансової стабільності, при цьому характеризують фінансову стабільність як спроможність підприємства досягати стану фінансової рівноваги при збереженні достатнього ступеня фінансової стійкості та зберігати цей стан у довгостроковій перспективі при ефективному управлінні фінансами та визначають фінансову стійкість як гарантований стан наявності власних коштів, стабільної прибутковості та забезпечення процесу розширеного відтворення за раціональним розпорядженням ними, характеризуючи фінансову рівновагу збалансованістю фінансових потреб та джерел фінансування. Так, зокрема, М. С. Абрютіна поняття фінансової стійкості і платоспроможності вважає близькими, але не тотожними і пов'язує фінансову стійкість зі структурою майна (капіталу) підприємства в цілому, що виражає комплексно виробничий і фінансовий потенціал даного суб'єкта економіки. А. Д. Шеремет та Р. С. Сайфулін розглядають сутність фінансової стійкості як забезпеченість запасів джерелами формування, і вважають це зовнішнім проявом, наслідком чого виступають платоспроможність та ліквідність [8].

Таким чином, хоча і існує велика кількість трактувань поняття “фінансова стійкість”, але вони не суперечать один одному, оскільки відображають різні сторони цього поняття. Хоча ми вважаємо, що фінансову стійкість слід розглядати у взаємозв'язку із стабільністю, оскільки саме фінансова стабілізація розкриває економічні відносини з приводу забезпечення фінансової стійкості функціонуючої економічної системи як процесу управління розвитком її фінансового стану. Суть поняття “фінансової стійкості”, як економічної категорії, розкривається в економічних відносинах генерації капіталу у відтворювальному процесі і його зростання за рахунок надходжень із фонду нагромадження, тобто акумульованого прибутку.

У зв'язку із погіршенням фінансового стану багатьох сільськогосподарських підприємств, значна увага повинна приділятися моніторингу фінансової стійкості підприємств. Метою розробки такої системи є своєчасне виявлення причин зниження рівня фінансової стійкості підприємств, пов'язаного з погіршенням його фінансового стану, а також розробка заходів щодо коригування напрямків фінансово-господарської діяльності з метою нормалізації та підвищення фінансової стійкості господарюючих суб'єктів.

Можна виділити чотири основні підходи до оцінювання фінансової стійкості підприємств:

1) визначення рівня забезпеченості запасів у складі оборотних активів підприємства джерелами їх формування;

2) обчислення певної кількості коефіцієнтів і на основі дослідження їх в динаміці (порівнюючи з нормативними значеннями) вироблення певних висновків щодо фінансового стану підприємства;

3) застосування одного інтегрованого показника, який складається з декількох найбільш вагомих коефіцієнтів, визначення певних меж його значення для ідентифікації фінансової стійкості та фінансового стану підприємства. Вироблення таких показників є результатом досліджень можливості здійснення комплексної оцінки фінансового стану за допомогою багатофакторного дискримінантного аналізу;

4) побудова розгорнутих уніфікованих аналітичних фінансових таблиць бухгалтерської, фінансової та податкової звітності, формат яких дозволяє з'єднати ці форми задля проведення розгорнутого аналізу який, в свою чергу, дозволить говорити про конкретні показники за весь період, а не про напрями розвитку підприємства станом на звітні дати.

Таким чином, на нашу думку, для аналізу мають братися до уваги такі показники, як рентабельність власного капіталу, коефіцієнт покриття позаоборотних активів власним капіталом, тривалість обороту кредиторської заборгованості, тривалість обороту чистого виробничого оборотного капіталу, ділова активність та ін. Важливими також є наявність нерозподіленого прибутку на підприємстві, а також характеристика стану його фінансових ресурсів, результативність їх розміщення й використання, при якому забезпечується розвиток виробництва тих чи інших сфер діяльності на основі зростання прибутку й активів при збереженні плато- й кредитоспроможності.

Висновки. Процес суспільного виробництва у його постійному повторенні та відновленні називається суспільним відтворенням. Відомо три типи відтворення: просте, розширене та звужене. Просте відтворення – це відновлення виробництва у незмінних масштабах щодо кількості та якості виготовленого продукту. Фактори виробництва при цьому залишаються незмінними у кожному наступному циклі виробництва, а весь додатковий продукт повністю використовується на особисте споживання. Розширене відтворення – це відновлення виробництва в кожному наступному циклі у зростаючому масштабі щодо кількості та якості виготовленого продукту. Звужене відтворення характеризується зменшенням величини суспільного продукту.

Теорія суспільного відтворення є методологічною основою розробки шляхів економічного зростання і забезпечення стабілізації фінансово-економічної діяльності. З позиції господарюючого суб'єкта першим рівнем стабілізації є досягнення такого стану фінансової стійкості, як самофінансування виробничо-господарської діяльності суб'єктів господарювання у режимі простого відтворення. Більш високим рівнем фінансово-економічної стабілізації є забезпечення такої стійкості, яка зумовлює поступовий перехід до розширеного відтворення.

Фінансову стійкість суб'єктів господарювання слід розглядати як комплексну категорію, що відображає рівень фінансового стану та фінансових результатів підприємства, здатність виконувати свої зобов'язання та забезпечувати розвиток діяльності при збереженні кредито- та платоспроможності.

Використані джерела:

1. Дем'яненко І. В. Методологія суспільного відтворення як основа соціально-економічного розвитку / І. В. Дем'яненко // Економіка: проблеми теорії та практики. – Вип. 45. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2000. – С. 59-63.
2. Дем'яненко І. В. Фінансова стабілізація підприємств та механізми її забезпечення / І. В. Дем'яненко. – К. : ІАЕ, 2001. – 72 с.
3. Кенэ Ф. Избранные экономические произведения / Ф. Кенэ. – М. : Соцэкгиз, 1960. – 234 с.
4. Лукинов И. И. Воспроизводство и цены / И. И. Лукинов. – М. : Экономика, 1977. – 431 с.
5. Мних Є. В. Економічний аналіз : підручник / Є. В. Мних. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 412 с.
6. Савицька Г. В. Економічний аналіз діяльності підприємства : навч. посіб. / Г. В. Савицька. – К. : Знання, 2004. – 654 с.
7. Старостенко Г. Г. Фінансовий аналіз : навч. посібник / Г. Г. Старостенко, Н. В. Мірко. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 224 с.
8. Шеремет А. Д. Методика финансового анализа / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин. – М. : ИНФРА-М, 1996. – 176 с.

Шульга О. А. Роль общественного воспроизводства в обеспечении финансовой стойкости сельскохозяйственных предприятий.

Исследована история становления и развития теории общественного воспроизводства. Выяснены сущность и типы общественного воспроизводства, его роль в обеспечении финансовой стойкости сельскохозяйственных предприятий.

Ключевые слова: общественное воспроизводство, сельскохозяйственные предприятия, финансовая стойкость.

Shulga O. The role of social reproduction in providing financial stability of agricultural enterprises.

The history of becoming and development of social reproduction theory is discussed. The essence and types of social reproduction, its role in providing financial stability of agricultural enterprises is ascertained.

Keywords: social reproduction, agricultural enterprises, financial stability.

УДК: 331.1

Мулькевич О. Ю.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

**ЕФЕКТИВНІСТЬ НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ
В МАЛИХ ТРУДОВИХ КОЛЕКТИВАХ**

У статті узагальнено підходи до нематеріальної мотивації персоналу на малих та середніх підприємствах з малими трудовими колективами. Виділено основні методи ефективної мотивації та способи її здійснення. Запропоновано конкретні дієві засоби нематеріальної мотивації для підприємств такого типу що забезпечать приріст продуктивності без вагомих додаткових витрат.

Ключові слова: нематеріальна мотивація, ефективність, персонал підприємства.

В Україні активно використовуються методи нематеріальної мотивації персоналу підприємств, в багатьох міжнародних компаніях її засоби навіть включаються в корпоративну культуру, а також в соціальну політику підприємства. Зовсім інші